

Mokrada i woda.

Materiały dla mediów - Światowy Dzień Mokradeł 2021

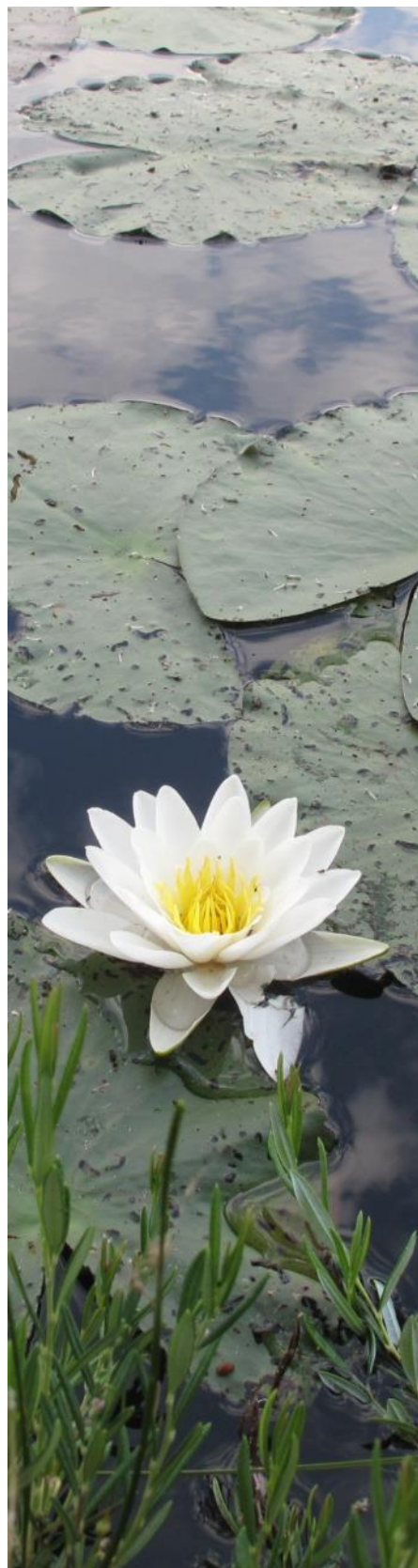
Autorzy: Mateusz Grygoruk, Ewa Jabłońska, Wiktor Kotowski, Izabela Jaszczuk, styczeń 2021

W 50. rocznicę podpisania międzynarodowej konwencji o ochronie mokradeł (Konwencji Ramsarskiej) naukowcy, przyrodnicy, aktywiści działający na rzecz ochrony przyrody, decydenci i pracownicy administracji publicznej zajmującej się ochroną przyrody i gospodarką wodną spotykają się w formie konferencji online aby rozmawiać o znaczeniu mokradeł dla zachowania zasobów wody.

Mokrada – w ujęciu Konwencji Ramsarskiej – to śródlądowe ekosystemy wodne i wodno-błotne oraz płytkie przybrzeżne wody morskie. Pełnią one niezwykle ważną rolę w regulowaniu dostępności zasobów słodkiej wody zarówno dla ludzi jak i dla przyrody. Mokrada przechwytyją oraz retencjonują wodę deszczową, magazynując ją w czasach obfitych opadów i powoli uwalniając w czasie niedoboru deszczu. Tereny podmokłe poprawiają też jakość wody absorbując dużą część zanieczyszczeń takich jak nawozy sztuczne.

W ostatnich stuleciach prawie 90% mokradeł zostało osuszone, a ich funkcje retencji i oczyszczania wód powierzchniowych zostały w znacznym stopniu upośledzone lub wręcz zlikwidowane. Mimo coraz szerszej wiedzy o znaczeniu terenów podmokłych w przeciwdziałaniu suszom, powodziom i degradacji zasobów wody, zachowane do dziś obszary mokradłowe niszczymy nadal – tracimy je obecnie w bardzo szybkim tempie. Tempo ich utraty jest trzy razy szybsze niż tempo utraty lasów naturalnych. W związku z tym zagrożone są związane z nimi organizmy. Mokrada są domem dla 40 % gatunków żyjących na Ziemi, ale nawet 25% organizmów związanych z tymi ekosystemami jest zagrożona wyginięciem.

Żyjemy w czasach narastającego kryzysu ekologicznego. Jednym z jego przejawów jest kryzys wodny. Przyczyną jest nie tylko złe użytkowanie mokradeł, ale też zmiany klimatu powodujące zaburzenia cyklu hydrologicznego – wzrost prawdopodobieństwa występowania susz w niektórych regionach i intensywnych opadów powodujących powodzie w innych. Tymczasem **zużycie wody przez ludzi wzrosło sześciokrotnie w ciągu ostatnich 100 lat i każdego roku rośnie o 1%**. Zużywamy więcej wody niż naturalne ekosystemy są w stanie wytworzyć. Wykorzystujemy około 10 miliardów ton wody każdego dnia, 70% z tej ilości zużywane jest

do produkcji żywności, a ok. 20% wykorzystuje przemysł i energetyka. Szacuje się również, że ok. 80% populacji ludzkiej jest narażona na wysoki poziom zanieczyszczeń w wodach, które zużywa do zaspokojenia swoich potrzeb.

Wciąż możemy przeciwdziałać kryzysowi wodnemu, jednak wymaga to podjęcia szybkich i zdecydowanych kroków. Przede wszystkim powinniśmy zaprzestać jakichkolwiek działań degradujących mokradła, między innymi zrezygnować z regulacji rzek i przegradzania ich tamami oraz z odgradzania naturalnych terenów zalewowych od rzek wałami, a także osuszania bagien, torfowisk i podmokłych łąk na cele rolnicze. Powinniśmy również odtworzyć naturalnie meandrujące rzeki wraz z przyległymi terenami bagiennymi. Aby to było możliwe, **kluczowe jest uznanie retencji wody na terenach podmokłych za priorytet w planach rozwoju i zarządzania przestrzenią.**

Konwencja Ramsarska

Światowy Dzień Mokradeł jest obchodzony w rocznicę podpisania 2 lutego 1971 roku w irańskim mieście Ramsar konwencji o obszarach wodno-błotnych mających znaczenie międzynarodowe, zwłaszcza jako środowisko życia ptactwa wodnego (zwanej też Konwencją Ramsarską). **Na Świecie do 2021 roku utworzono ponad 2400 obszarów Ramsar (mokradeł o międzynarodowym znaczeniu), obejmujących powierzchnię ponad 250 milionów hektarów, czyli ok. 13-18% mokradeł lądowych i nadmorskich.**

Rozmieszczenie obszarów Ramsar na świecie

Polska była jednym z pierwszych krajów, które ratyfikowały tę konwencję (w 1978). Na terenie naszego kraju wyznaczono do dziś 16 obszarów Ramsar. Są to rezerваты: jezioro Łuknajno, jezioro Świdwie, jezioro Karaś, Jezioro Siedmiu Wysp, Jezioro Drużno, Słońsk (który włączony został do powołanego w 2001 r. Parku Narodowego "Ujście Warty"), Stawy Milickie oraz Biebrzański, Słowiński, Wigierski, Poleski i Narwiański Park Narodowy, subalpejskie torfowiska w Karkonoskim Parku Narodowym, Stawy Przemkowskie, Torfowiska Doliny Izery i Ujście Wisły. Warto podkreślić, że, wedle założeń Konwencji, każda z umawiających się stron ma obowiązek chronić nie tylko mokradła umieszczone w "Spisie obszarów Ramsar", ale również inne cenne obszary wodno-błotne na swoim terytorium.

Mokradła i woda

Materiały dla mediów przygotowane przez organizatorów warszawskich obchodów Światowego Dnia Mokradeł 2021

Światowy Dzień Mokradeł 2021

Hasło przewodnie tegorocznych obchodów Światowego Dnia Mokradeł, zaproponowane przez Sekretariat Konwencji brzmi „Mokradła i woda”. Centrum Ochrony Mokradeł, we współpracy z Wydziałem Biologii UW, jak co roku zapraszają na obchody Światowego Dnia Mokradeł. Tym razem wydarzenie odbędzie się online z transmisją na profilach Facebook i YouTube Centrum Ochrony Mokradeł (bagna.pl) i potrwa od niedzieli 31 stycznia do wtorku 2 lutego.

W niedzielę 31 stycznia, w godzinach 10.30-14.00, odbędą się **spacery wirtualne po mokradłach**, ogłosimy również regulamin **bagiennego konkursu plastycznego**. Po przerwie, o godzinie 17.00 zapraszamy na **wykład oraz wywiady**, a także spotkanie z członkami zespołu Kapela ze Wsi Warszawa, którego ostatnia płyta „Uwodzenie” inspirowana jest kulturą nadwiślańskich mokradeł. Muzyka z tej płyty będzie ilustrowała niedzielne spotkanie.

W poniedziałek 1. lutego, o godzinie 10.00, odbędzie się **konferencja prasowa** dotycząca potencjalnych skutków przyrodniczych planowanego wydobycia węgla w sąsiedztwie Poleskiego Parku Narodowego. Na konferencji zostanie przedstawiony najnowszy raport na temat zagrożeń poleskich bagien związanych z planowaną przez australijską spółkę nową kopalnią węgla, przygotowany przez Centrum Ochrony Mokradeł we współpracy z Wetlands International – European Association.

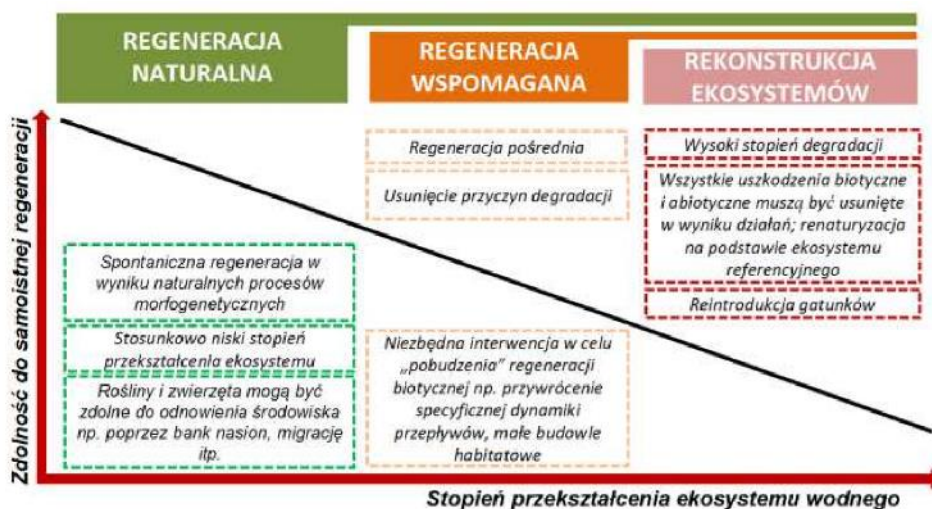
Również w poniedziałek o godzinie 15.00, zachęcamy do oglądania **debaty organizowanej przez Sekretariat Konwencji Ramsarskiej**. W tym spotkaniu, które poprowadzi Sekretarz Generalny Konwencji, wezmą udział m.in szefowie IPBES (Międzyrządowej Platformy ds. Różnorodności Biologicznej i Usług Ekosystemowych), Konwencji ONZ w Sprawie Zwalczania Pustynnienia, eksperci z UN-WATER, Konwencji ONZ o Różnorodności Biologicznej. Link do wydarzenia: <https://youtu.be/v36wnjspMPo>

We wtorek 2 lutego, w rocznicę uchwalenia Konwencji Ramsarskiej, zapraszamy na transmisję **debaty eksperckiej „Chrońmy wodę chroniąc mokradła – jak to zrobić w Polsce?”**. Zadamy sobie pytanie co zrobić, by radykalnie zwiększyć skalę restytucji mokradeł jako obszarów krajobrazowej retencji wody. Bo choć większość ekspertów jest zgodna, że to wielkoskalowe odtwarzanie terenów podmokłych jest niezbędne dla adaptacji do zmian klimatu (i ograniczania jego przyczyn), to skala działań jest wciąż symboliczna. Pojawiają się jednak ważne sygnały zmiany. W minionym roku wyszedł podręcznik renaturyzacji rzek wydany przez Państwowe Gospodarstwo Wody Polskie. Zreformowana Wspólna Polityka Rolna wymaga ochrony torfowisk jako ważnego działania ograniczającego zmianę klimatu. A Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Białymstoku wydała niedawno precedensową decyzję zakazując rolnikom pogłębiania rowów w obrębie obszaru Natura 2000 „Bagno Wizna”. Czy wspomniane dokumenty i zmiany sytuacji prawnej przełożą się na poprawę sytuacji polskich torfowisk i rzek? Z czego wynika dotychczasowy impas i jak go przełamać? W 50. Rocznicę Konwencji Ramsarskiej o perspektywy poprawy retencji wody na polskich mokradłach pytamy zaproszonych gości reprezentujących środowiska naukowe, organizacje przyrodnicze oraz administrację państwową d.s. wód, ochrony przyrody i rolnictwa.

Program wszystkich spotkań dostępny jest na stronie www.bagna.pl.

Renaturyzacja rzek a ochrona zasobów wody

W silnie przekształconym środowisku, w którym żyjemy na co dzień, trudno byłoby przywrócić naturalne elementy krajobrazu. Jakkolwiek, zły stan większości rzek w Polsce wymaga podjęcia działań, które pomogą poprawić ich stan ekologiczny mierzony wskaźnikami opracowanymi w celu skutecznego wdrażania Ramowej Dyrektywy Wodnej. Renaturyzacja rzek w tym ujęciu nie polega więc na całkowitym „odebraniu rzek człowiekowi”, ale na wdrożeniu nowoczesnych rozwiązań, które – będąc przyjaznymi środowisku – pozwalają równocześnie na gospodarowanie na obszarach przyrzecznych i rozwiązują wiele problemów utrzymania rzek. Te działania polegają przede wszystkim na zmianie podejścia do „utrzymania rzek” oraz wprowadzeniu działań pozwalających na zróżnicowanie siedliskowe rzek (np. zmiana prostych, płytkich i jednorodnych odcinków rzek w nieco bardziej zróżnicowane, o urozmaiconym dnie i linii brzegowej, pozostawienie w korycie rzeki lub wręcz wprowadzenie do niego rumoszu drzewnego, umożliwienie migracji gatunków poprzez przebudowę budowli piętrzących – np. stopni wodnych na bystrza). W tym zakresie każda rzeka wymaga osobnego zestawu działań, który wynika ze stopnia jej przekształcenia. W 2020 roku na zlecenie Krajowego Zarządu Gospodarki Wodnej opracowano „**Krajowy Program Renaturyzacji Wód Powierzchniowych**”, który prócz zaleceń w zakresie konieczności zmian legislacyjnych, przedstawia zbiory działań dla wszystkich wymagających renaturyzacji rzek, jezior i wód przejściowych i przybrzeżnych naszego kraju.

Zdolność do samoistnej regeneracji rzeki a stopień jej przekształcenia. Źródło: Krajowy Program Renaturyzacji Wód Powierzchniowych, KZGW, 2020

Renaturyzacja rzek jest kluczem otwierającym ważne i przydatne społecznie i gospodarczo funkcje rzek. Pozwala na wzmocnienie potencjału rzek do samooczyszczania, zwiększa ich atrakcyjność krajobrazową i pozwala ograniczać ryzyko powodzi i suszy. **Wdrożenie zapisów Krajowego Programu Renaturyzacji Wód Powierzchniowych wymaga skonkretyzowania zapisów o konieczności renaturyzacji w II Aktualizacji Planów Gospodarowania Wodami, które są aktualnie w trakcie przygotowania i zostaną przedstawione do konsultacji społecznych wiosną 2021 r.**

Odtwarzanie mokradel a zasoby wodne zlewni

Odtwarzanie przesuszonych torfowisk wymaga ograniczenia odpływu wody z tych niegdyś akumulujących torf ekosystemów. Najczęściej wykonuje się to poprzez blokowanie odpływu z systemów melioracyjnych lub racjonalne gospodarowanie wodą na urządzeniach piętrzących. Jest to pierwszy etap przywracania procesów umożliwiających ponowny rozwój torfu. Międzynarodowy Polsko-Niemiecko-Litewsko-Rosyjsko-Białoruski zespół naukowców i zarządców torfowisk, (wykonawcy projektu DESIRE-DEvelopment of Sustainable adaptIve peatland management by restoration and paludiculture for nutrient REtention and other ecosystem services in the Neman river catchment) opracowuje strategię odtwarzania torfowisk w zlewni Niemna. Wiele z nich zostało silnie odwodnionych do celów rolniczych i stanowi obecnie zagrożenie dla zachowania zasobów węgla oraz jakości wód zlewni Niemna – jednego z największych dopływów zlewiska Morza Bałtyckiego. Monitorowane bagna pokazują, że w użytkowanych torfowiskach, ze względu na wysoki stopień przekształcenia gleb torfowych niezwykle trudno utrzymać wysokie stany wody. Niektóre z obserwowanych torfowisk (np. Bagno Gromowo w Obwodzie Kaliningradzkim) w wyniku zaniechania odwodnienia, przez około 100 lat samoistnie powróciło do stanu wysokiego uwodnienia gleby. Jest to jednak przypadek specyficzny – bagno to jest położone w delcie rz. Niemen, gdzie nigdy nie brakuje wody, a drenaż bagna jest znikomy. W pozostałych przypadkach, niestety, w celu restytucji torfowisk należy prowadzić aktywne działania renaturyzacyjne.

Torfowisko Gromowo (Obwód Kaliningradzki) – samoistnie odtworzone torfowisko fluwiogeniczne

W badaniach modelowych wykazano, że blokowanie odpływu ze zdrenowanych torfowisk zlewni Niemna mogłoby przynieść zysk mierzony retencją wody. Retencja ta wynika z zatrzymania w torfowiskach, w wyniku odpowiednio prowadzonej gospodarki wodnej i blokowania odpływu z systemów melioracyjnych – i wynosi około 200 mln metrów sześciennych wody (a więc ponad dwukrotnie więcej niż w Jez. Zegrzyńskim), co spowodowałoby wzrost wskaźnika retencji zlewni Niemna o około 0,8%). **Więcej informacji: projekt DESIRE.**

Bagienne strefy buforowe – szansa na przywrócenie naturalnej zdolności terenów podmokłych do retencji i oczyszczania wód powierzchniowych

Konwencja Ramsarska definiuje mokradła (ang. *wetlands*) jako „tereny bagien, błot i torfowisk lub zbiorniki wodne zarówno naturalne jak i sztuczne, stałe i okresowe, o wodach stojących lub płynących, słodkich, słonawych lub słonych (łącznie z wodami morskimi, których głębokość podczas odpływu nie przekracza 6 m)”. Tak szerokie ujęcie mokradeł ma głębokie uzasadnienie. Nie da się jednoznacznie oddzielić mokradeł lądowych – bagien i terenów zalewowych – od śródlądowych ekosystemów wodnych, czy przybrzeżnych wód morskich. Nie da się chronić wód powierzchniowych, ani zachować integralności ekologicznej jezior czy rzek bez zachowania stref szuwarów, mokradeł nadrzecznych, czy bagien regulujących hydrologię zlewni. Właśnie ochronie wód powierzchniowych służą **bagienne strefy buforowe**.

Bagienna strefa buforowa między polami a wodami powierzchniowymi

Bagienne strefy buforowe (BSB) to podmokłe tereny położone pomiędzy obszarami rolniczymi a strumieniem, rzeką lub zbiornikiem wodnym, których głównym zadaniem jest ochrona wód powierzchniowych przed zanieczyszczeniami pochodzącymi z rolnictwa. Mogą to być obszary zasilane wodami gruntowymi, takie jak torfowiska, mogą to być również tereny zalewowe rzek lub po prostu odcinek naturalnego koryta rzeki. Strefy te poprawiają jakość wód powierzchniowych dzięki przechwytywaniu pierwiastków biogennych (azotu, fosforu i potasu) ze spływających z pól nawozów zanim trafią one do cieku lub zbiornika wodnego. Poza tym, podobnie jak wszystkie tereny podmokłe, bagienne strefy buforowe obniżają ryzyko powodzi i suszy, poprawiają walory estetyczne nadrzecznego krajobrazu i jego rekreacyjną wartość, regulują klimat w skali lokalnej (poprzez zwiększanie wilgotności powietrza) i łagodzą skutki globalnych zmian klimatu (podtrzymując lokalne krążenie wody oraz magazynując węgiel), są siedliskiem życia licznych gatunków roślin i zwierząt, a także oferują możliwość pozyskiwania biomasy roślinnej.

Niestety większość bagiennych stref buforowych została zdegradowana lub całkowicie zniszczona przez rozwój intensywnego rolnictwa. Rzeki z meandrujących zostały zmienione w proste kanały, a między wodami powierzchniowymi i intensywnie użytkowanymi polami brakuje często jakiegokolwiek oddzielenia przestrzennego. Do negatywnych konsekwencji likwidacji buforu między

intensywnie użytkowanymi obszarami a wodą należy silna eutrofizacja, spowodowana sływem nawozów rolniczych. Wywołuje ona toksyczne zakwity sinicowe oraz deficyty tlenu w wodach.

Przywrócenie terenów podmokłych do ich funkcji społecznych, środowiskowych i gospodarczych jest nie tylko wykonalne, ale i konieczne. Coraz częściej mamy do czynienia z objawami kryzysu klimatyczno-ekologicznego, takimi jak susze, ekstremalne upały, nagłe gwałtowne powodzie, pogarszająca się jakość wody i szybki spadek różnorodności biologicznej. Renaturyzacja terenów podmokłych jest opłacalnym środkiem dostosowawczym i łagodzącym, służącym wspólnemu rozwiązywaniu wszystkich tych problemów. Odtwarzane bagiennych stref buforowych obejmuje spowalnianie przepływu wody w rzekach poprzez naturalne przeszkody (takie jak kamienie lub drewno) i budowę sztucznych zastawek, odtworzenie terenów zalewowych rzek, ponowną meandryzację rzek i nawadnianie osuszonych torfowisk. **Nie ma bardziej skutecznego filtra dla nawozów niż tereny podmokłe, nie ma innego sposobu na zatrzymanie wody w krajobrazie niż odtworzenie rzek i mokradeł, nie ma też innego sposobu na utrzymanie zagrożonych gatunków niż odtworzenie ich siedlisk.**

W celu uzyskania bardziej szczegółowych informacji na temat funkcjonowania i możliwości odtwarzania bagiennych stref buforowych zapraszamy do zapoznania się z z broszurą informacyjną „BAGIENNE STREFY BUFOROWE – nasze wyjście bezpieczeństwa. Wnioski z projektu CLEARANCE” (link na końcu materiałów).

Ludzie wysoko cenią nadrzeczne mokradła.

Czy ludzie wolą widzieć w pobliżu swoich domów proste, uregulowane rzeki czy też dzikie, meandrujące? Jak bardzo cenią sobie czystą wodę w lokalnej rzece? Czy chcieliby uczynić Bałtyk czystszy w ciągu najbliższych trzydziestu lat? Czy cenią sobie regularny i uporządkowany krajobraz pól uprawnych nad brzegiem rzeki bardziej niż naturalną i spontaniczną roślinność? A może chcieliby, aby te małe rzeki zostały przywrócone gdzie indziej, ale nie na ich "podwórku"? Gdyby ludzie musieli płacić za gospodarowanie ekosystemami wodnymi i zarządzanie nimi, jak rozdzieliliby wkład finansowy pomiędzy szczebel lokalny, krajowy i międzynarodowy? Czy sam aspekt estetyczny małej rzeki w ich bezpośrednim sąsiedztwie rzeczywiście ma dla nich jakiegokolwiek znaczenie?

W międzynarodowy projekcie "CLEARANCE - CircuLar Economy Approach to River pollution by Agricultural Nutrients with use of Carbon-storing Ecosystems" badano stosunek ludzi do naturalnie wyglądających małych rzek oraz rzek przekształconych przez człowieka w nizinnych częściach Danii, Niemiec i Polski. Szczególny nacisk położono na działania związane z odtworzeniem małych rzek, a mianowicie na przywrócenie im naturalnego kształtu koryta i bagiennych stref buforowych. Wyniki badań nie pozostawiają wątpliwości. **Dzikie rzeki z bagiennymi strefami buforowymi są wyżej cenione przez ludzi niż uregulowane proste kanały przebiegające w otoczeniu intensywnego rolnictwa.** Respondenci we wszystkich trzech krajach są skłonni płacić za poprawę jakości wody w rzekach i, nawet bardziej priorytetowo, w Morzu Bałtyckim. Respondenci preferują koryta silnie meandrujące względem krętych, a zwłaszcza względem prostych. Najbardziej preferowanymi przez mieszkańców typami roślinności w okolicy rzek są dzikie bagna i rolnictwo bagienne – warianty zakładające najwyższy i podobny poziom usług ekosystemów (tj. czystość wody, bioróżnorodność i ochrona przeciwpowodziowa), natomiast cieki wodne otoczone przez intensywny krajobraz rolniczy uzyskały najmniejsze poparcie lokalnych mieszkańców. **Renaturyzacja rzek jest polityką pożądaną społecznie.** Co więcej, respondenci umieścili odbudowę naturalnie meandrujących koryt rzek i dzikich bagien (lub rolnictwa bagiennego) na poziomie lokalnym przed poprawą jakości wody w rzekach na poziomie krajowym. Dla przeważającej większości małych rzek oznacza to odtworzenie naturalnego koryta, terenów zalewowych i dzikich bagien lub rozwój rolnictwa bagiennego. Wydaje się więc, że renaturyzacja rzek w bezpośrednim sąsiedztwie respondentów mogłaby uzyskać wysokie poparcie społeczne. Z przeprowadzonego badania wynika również, że dziko wyglądające rzeki są po prostu atrakcyjne wizualnie dla ludzi.

Dodatkowych informacji w imieniu Centrum Ochrony Mokradeł mogą udzielić:

dr hab. Wiktor Kotowski, prof. UW
Wydział Biologii Uniwersytet Warszawski
Centrum Ochrony Mokradeł
E-mail: w.kotowski@uw.edu.pl

dr Łukasz Kozub
Wydział Biologii Uniwersytet Warszawski
Centrum Ochrony Mokradeł
E-mail: lukasz.kozub@biol.uw.edu.pl

dr hab. Mateusz Grygoruk, prof. SGGW
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Katedra Hydrologii, Meteorologii i Gospodarki Wodnej
E-mail: mateusz_grygoruk@sggw.edu.pl
Telefon: (4822) 59 35 323

Ważne linki:

Światowy Dzień Mokradeł: <http://www.worldwetlandsday.org>

Konwencja Ramsarska: <https://www.ramsar.org/>

Podręcznik dobrych praktyk renaturyzacji rzek:

https://www.apgw.gov.pl/static/cms/doc/Podrecznik_renaturyzacji.pdf

Katalog dobrych praktyk robót hydrotechnicznych i prac utrzymaniowych:

<https://www.gov.pl/web/klimat/katalog-dobrych-praktyk-w-zakresie-robot-hydrotechnicznych>

Serwis mokradłowy Centrum Ochrony Mokradeł: <http://www.bagna.pl/>

Projekt DESIRE: <https://projects.interreg-baltic.eu/projects/desire-183.html>

Projekt CLEARANCE: <http://clearance-project.com/>

Broszura podsumowująca projekt CLEARANCE:

https://www.moorwissen.de/doc/paludikultur/projekte/clearance/CLEARANCE_guidelines_PL.pdf

Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska – przetłumaczone na polski materiały Konwencji Ramsarskiej
na Światowy Dzień Mokradeł 2021: <https://www.gdos.gov.pl/swiatowy-dzien-mokradel-2021-3>